
KORA ÚJKOR

Egy Stuart királyné a jelen olvasatában

A történelem során megismerhettünk olyan híres női alakokat, mint Kleopátra, I. Erzsébet, Mária Terézia vagy akár a jelenkor történetéből Grace Kelly. Ezeket a nőket gyakran beskatulyázták egy-egy triviálisan egyszerű kategóriába: színésznő, királynő, királyné, régens királyné vagy épp szerető. *Jemma Field* művéből kiderül, hogy a korban egyszerűnek, vagy akár a háttérben meghúzódó nőknek gondolt személyek – jelen esetünkben a koraujkorban élt Oldenburgi Anna – nem jellemezhetők egyféleképpen, hiszen minden ember több szerepkörben is tetszeleghet, és több mindent képviselhet egyszerre. Így ugyanaz a személy lehet egyszerre diplomata, királyné, anya, az ország irányítója, a művészetek támogatója és divatikon is.

A szerző, Jemma Field, új-zélandi történész és művészettörténész, munkássága hiánypótlónak mondható a kora-újkori skót udvar kutatásában. Field munkája során megismerhetjük a skót és angol udvart, a királyi és királynéi szokásokat Oldenburgi Anna (1574–1619) életének elemzése során.¹ Oldenburgi Anna mindamellett, hogy I. (VI.) Jakab, skót uralkodó felesége volt és ezzel együtt Skócia, valamint az újonnan egyesített Nagy-Britannia királynéja volt, dán és norvég királyi hercegnőként látta meg a napvilágot. Anna a kultúra, a művészet és az építészet lelkes támogatója volt. Több birtokkal is rendelkezett és királynéként igyekezett az udvarban, valamint házában a kultúrát megjeleníteni. Annak ellenére, hogy a korszakban igen kiemelkedő női alaknak számított, mégis a kutatások mezejének pe-

¹ A szerzőnek számos tanulmánya és konferencia előadása is megjelent Anna életével és a Stuart udvarral kapcsolatban, mint például „A ‘Cipher of A and C set on the one Syde with diamonds’: Anna of Denmark’s Jewellery and the Politics of Dynastic Display”. In: *Sartorial Politics in Early Modern Europe: Fashioning Women*, edited by Erin Griffey, Amsterdam, Amsterdam University Press, 2019. 139–160.

rifériájára szorult. Ahogy könyvében arra Field is hivatkozott, ennek fő oka a hagyományos történetírás férfiközpontú szemlélete, aminek következtében csak a XX. századtól kezdve, a történetírás változásának hatására indult meg a nőtörténetkutatás. Ám Anna esetében megfigyelhető, hogy a kutatások főleg arra az időszakra fókuszálnak, amikor már angol királyné volt, s a legtöbb esetben úgy utalnak rá, mint „*queen consort*” azaz, az uralkodó felesége.

A könyv hat fejezetből áll, az egyes fejezetek egyéni profilokat mutatnak be a királynéről, egy-egy központi téma vagy elem köré építve. Így az első fejezet Anna kapcsolati rendszerét mutatja be; a második a tulajdonában lévő birtokokat; a harmadik fejezet ismerteti Anna művészetek iránti szeretetét ötvözve mindezt az adott tárgyak mögötti politikai jelentéstartalommal; a következő két fejezet a külső megjelenését ismerteti, az ékszereit és divatérzékét; míg az utolsó fejezet a rituálékat és ceremóniákat összegzi.

Ez az értekezés bizonyítja és bemutatja, hogy a királyné több volt egy háttérben meghúzódó uralkodói feleségénél, rávilágít összetett szerepköreire és kilétére. Field művéből megismerhetünk eddig kevésbé köztudott részleteket Anna életéből, mint például, hogy a házasság megkötésekor Anna és Jakab olyan szerződést írtak alá, amely Annának különböző birtokokat és házakat biztosított, ezzel éves bevételt engedélyezve a számára. Ezen bevételből finanszírozta ruhatárát és ékszereit, kifinomult divatérzékéről híres volt a korszakban. Valamint a művészet különböző formáit is támogatta ebből az összegből. Azonban, ami leginkább kiemelendő eleme ennek a műnek, hogy bemutatja Anna születési jogával járó európai kapcsolatait, valamint ezek hatását a Stuart külpolitika formálására, Anna tevékenységeire, diplomáciai és kulturális irányultságára.

Az első fejezetben például megjelenik, hogy Anna közvetítőként működött testvére és férje politikai céljainak egyeztetése során. Field az 1611-es dán–svéd háború példáján mutatja ezt be. Kiemeli, hogy Jakab nem kívánta támogatni a dánokat és a béke fenntartására törekedett, ám Anna mesterkedésének következtében az angol és dán érdekek találkoztak és a dánok megkapták a kért támogatást. Habár ez igaz volt visszafelé is, Anna ravasz módon lavírozott a két dinasztia

érdekeinek kölcsönös kielégítésében, ám igyekezett mindezt óvatosan végrehajtani. Jakab király betegesen került a konfliktusos helyzeteket, a békére törekedett, de olybá tűnik Field munkájából, hogy Anna igyekezett ezt a nagy félelmet és óvatosságot ellensúlyozni. A könyvből kiderül, hogy a követek egy-egy látogatás alkalmával, amellet, hogy tiszteletüket tették a királynál, mindig meglátogatták a királynét saját különálló udvartartásában. Úgy tűnik, hogy a korszakban, a diplomáciában szereplők számára egyértelmű volt a királyné szerepe az udvarban.

Az egyes fejezetek azt a képet mutatják, hogy Anna több mindent irányított a háttérből. Ennek ellenére, a történelem során emléke mégis homályba veszett, s ma már kevesen ismerik a királyné tevékenységét. Már az első fejezetből megismerhetjük a Stuart királyné „sötétből irányító bábmesteri” szerepkörét. Ugyanis, mint az Field könyvéből kiderül, 1614-ben Anna mesterkedésének köszönhetően vált George Villiers-ből, a későbbi Buckingham hercegéből, királyi kamarás. Köszönhetően annak, hogy Villiers elődje, Robert Carr, a királyné ellenlábasa volt, így Anna mindent megtett, hogy eltüntesse a férfit az udvarból. Anna igyekezetének megfelelően 1614. augusztus 3-án bemutatták Villiers-t Jakabnak, aki egyből szemet vetett a fiatal, fess férfira. Így nem sokkal később Villiers-t felkérték, hogy vállalja el a királyi kamarás pozíciót, ami a király öltöztetésével, kíséretével járt. Villiers és Anna között a királyné haláláig egyfajta támogató kapcsolat állt fenn. Fennmaradt levelezéseikből az látszik, hogy rendszeresen értesítették egymást a történésekről és Anna több levelében is úgy utalt Villiers-re mint a hűséges őrszemére, aki figyeli a király lépéseit. Az első fejezetnek és ezzel együtt Anna sokszor láthatatlan munkájának ez csak egy kis mozzanata, ám mégis bemutatja Field alapos kutatómunkáját és munkájának hiánypótló jellegét.

A második fejezet Anna önálló és független énjét hivatott bemutatni, amelyből megismerhetjük a királynénak az udvaron kívül eltöltött tevékenységeit. Anna házasságában elég nagymértékű pénzügyi, jogi és földrajzi függetlenséggel rendelkezett. Ez azt jelentette, hogy egyfelől a királyi udvartól távol fenntartott egy külön háztartást, ami autonómiájában erősítette. Ezen kívül meglepő, hogy saját bíróság-

gal rendelkezett, ahol a birtokain előforduló jogi esetekkel foglalkoztak. Továbbá, a királyné saját udvari naptárát követte, saját programokat szervezett, amelyek általában támogatták a kultúra valamely megnyilvánulását. Ahogy arra már korábban utaltam, Anna több birtokkal is rendelkezett, amelyek egyfelől bevételi forrást jelentettek a számára, másfelől viszont építészeti és kulturális szempontból is jelentősek voltak. Ennek az oka, hogy a királyné részletekig menő figyelmességgel alakította át birtokait, s nagymértékben hozzájárult az átalakításokhoz. Ez a fejezet a királyné független énjének bemutatásán kívül reprezentálja, hogy Anna cselekedetei és egyes lépései milyen módon járultak hozzá a Jakab királyról kialakított profilhoz.

Mindezek után, egy következő fejezet során megismerhetjük a „gyűjtőt” és a diplomátát Anna személyében. A Stuart királyné számára fontos volt a kultúra, amelyet igyekezett udvarában is megjeleníteni. Annak ellenére, hogy kevés információ maradt fenn Anna gyűjtői munkásságáról, azt kijelenthetjük, hogy nagy figyelmet fordított az udvartartásában megjelenített műtárgyak minőségére és bizonyos, hogy magángyűjteménnyel is rendelkezett. Az udvarban és birtokain is, a korszakban mércéként számító olasz művészek munkái mellett, több flamand és dán munka is jelen volt. Ennek egyfelől az volt az oka, hogy Anna így szerette volna erősíteni otthonának emlékét az udvarban, s megjeleníteni a köteléket a testvéreivel és öseivel, másfelől viszont igyekezett bemutatni a nem csak itáliai munkákat. Field munkájának zsenialitása, hogy minden részlet igyekszik nagyobb kontextusba helyezni és úgy bemutatni azt az olvasónak, amely ebben a fejezetben is kiemelkedő. Field által egyszerre megismerhetjük a királyné különböző oldalait, ám ezeket sem konstans, egyszerű módon, hanem egyszerre több perspektívát is felmutat az olvasó számára, amelyből kirajzolódik a királyné összetett szerepköre. Ebben a fejezetben kiderül, hogy az adott műtárgyának konkrét céljuk és funkciójuk volt az udvarban, így a művészi alkotásokat mindig az adott szándéknak megfelelően rendezték el. Anna számára a festmények különböző funkcióval bírtak. Egyes képek a kapcsolati rendszerére utaltak, így kifejezhettek szövetséget egy országgal vagy akár személlyel, ám lehettek az erő, a státusz és

a tisztelet jelei is. A fejezetből kiderül, hogy a festmények mellett a dekorációnak, bútoroknak és a tér használatának is akár diplomáciai szerepekörei is lehetnek.

A következő két fejezet olyan témát mutat be, amelyek talán a legnőiesebbnak tekinthetők, azonban mégis egy összetett narratívát közölnek. A fejezetek a királyné megjelenését, öltözködését, kiegészítőit és ékszereit tárgyalják. Manapság is fontos szerepe van a megjelenésnek és öltözködésnek, egy megfelelő ruhával eleganciát vagy professzionalitást is ki lehet fejezni, valamint státuszszimbólumként is szolgálhat. Nem volt ez máshogy a korszakban sem, a nemesség és a felsőbb rétegek megjelenése egyértelműen jelezte társadalmi hovatartozásukat, és felsőbbrendűséget sugárzott az alsóbb osztályok felé. Az uralkodók öltözéke mindamelllett, hogy tükrözte vagyoniukat és pozíciójukat, kifejezhetett erőt, vagy éppen reflektálhatott kapcsolati rendszerükre. Anna az udvarhölgyeitől is elvárta a megfelelő öltözéket, mivel az udvarhölgyek megjelenése a királyné státuszát, és vagy helyzetét reprezentálta vagy épp hűséget fejezett ki.

A fejezetből kiderül, hogy az uralkodócsaládokba tartozó nőknek a korban milyen módon kellett változtatni öltözködési szokásaikon egy új pozíció betöltésekor. Anna esetében először, amikor elhagyta Dániát és Skócia királynéjává vált, majd pedig mikor férjével elfoglalták az angol trónt. Anna stílusának tükröznie kellett szülőházát ötvözve az új dinasztíával és annak szokásaival. A megjelenéshez és öltözködéshez szorosan kapcsolódik a festményeken és egyéb művészeti tárgyakon való megjelenés is. A korai európai Európában portrékat gyakran rendeltek és ajándékoztak egymás között az uralkodók olyan alkalmak esetén, mint új cím szerzése, örökös születése, házasság vagy egy katonai győzelem. A portrék funkciójukat tekintve, egyfelől hozzájárulnak az ábrázolt személy emlékezetéhez, másfelől hatalmi státuszt is kifejezhetnek. Ezenkívül a korszakban a portréknak sok esetben a házasságok megkötésében is fontos szerepe volt. 1588-ban amikor az ifjú Jakab herceg arát keresett magának, nem tudott dönteni Anna és Navarrai Katalin között. Ekkor a döntés meghozatalában a két hölgy portréja segített a királynak, aki végül Annát választotta. Nyilvánvalóan nem csak Anna portréja állt a vá-

lasztás mögött, hanem politikai, stratégiai és pénzügyi megfontolás is, azonban mégis külseje és a jól elkészített portré is hozzájárult ehhez. Összességében elmondható, hogy Anna több királynéhoz és uralkodóhoz hasonlóan, igyekezett jó benyomást tenni a népre Skóciában és Angliában is. Külön figyelmet szentelt arra, hogy ruházata valamelyest hasonlítson I. Erzsébetére, ám mégis sugározza a Stuart dinasztia eleganciáját és vagyonát. Tisztában volt portréinak fontosságával, így készítette el mindet.

Az utolsó fejezet középpontjában olyan életesemények állnak, amelyek megerősítették Anna pozícióját, mint nő, anya, királyné és a vallási élet szereplője. Ezen események közé tartozik gyermekeinek születése és keresztelője; az olyan egyházi ceremóniák, mint a szülés utáni első templomba menetel; lánya, Erzsébet kiházásítása; pozíciója az udvarban Jakab mellett; majd pedig halála. Anyai szerepéről több mindent megismerünk a fejezet olvasása során. Annának és Jakabnak összesen hét gyermeke született, azonban csupán három élte meg a felnőtt kort, Henrik, Erzsébet és Károly. Részletesebben Erzsébet születésének körülményeiről olvashatunk. Megtudhatjuk, hogy az udvarban milyen részletekre figyeltek a következő utód megszületése előtt és, hogy milyen előkészületeket diktált az udvari etikett, egészen a királyné ágytakarójának színéig. A gyermek keresztelője mellett, a szülés és anyaság ünnepléséhez tartozik még az édesanya első templomba menetele, amely általában a szülés utáni első négy hétben történt. Első gyermeke, Henrik születése után azonban a skót kálvinista egyház megtiltotta Annának ezt a hazájában is gyakorolt tevékenységet, ez majd csak Angliába költözésük után változott. A szerző ugyan megemlítette Anna vallásának kérdésességét, ám nem tette le egyértelmű véleményét az ügy mellett. A korszakban ugyanis több pletyka is elterjedt a királynéről, miszerint katolikus hitre tért, ez mai napig vitatott kérdés. Az utolsó fejezet taglalja még Anna halálának körülményeit és emlékének fenntartását is. Ebből megtudhatjuk, hogy 1619. március 2-án hunyt el vízkórban (ödémás betegségben), ami ellen már évek óta harcolt.

Összegzésképpen elmondható, hogy Field munkája részletesen összegezi I. Jakab, skót és angol uralkodó feleségének életét és sze-

repét a királyi udvarban. A könyv több perspektíván keresztül mutatja be Anna szerepköreit. Nem kronológiailag halad, hanem a fejezetek egy-egy központi téma köré épülnek. A mű alapján egyértelművé válik az olvasó számára, hogy Anna annak ellenére, hogy sokszor a háttérben megbújó nő szerepét játszotta, nagy befolyással volt az ország külpolitikai, gazdasági, kulturális és vallási életére. Élete során megfelelően átvette és alkalmazkodott két teljesen új ország etikettjéhez, kultúrájához és szokásaihoz, mindezt úgy ötvözve, hogy közben nem veszítette el saját gyökereit. Saját és udvarhölgyeinek öltözködésében, birtokainak kialakításában és díszítettségében, valamint kapcsolataiban is végig megjelent a Dánhon iránti hűség, elegyítve az angol korona érdekeivel és nézeteivel. Anna a korszakban sokak számára példaképként szolgált, nem volt ezzel máshogy fiának, Károlynak a felesége, Henrietta Mária sem.

Jemma Field: *Anna of Denmark: The Material and Visual Culture of the Stuart Courts, 1589–1619* (Dániai Anna: A Stuart udvar anyagi és vizuális kultúrája, 1589–1619) Manchester University Press, 2020. 272 o.

Kiss Viktória